

La globalització econòmica

Arcadi Oliveres

Des del punt de vista econòmic, la globalització presenta, a la nostra manera de veure, set característiques destacables que esmentarem tot seguit:

1.- L'augment del comerç internacional.

El comerç internacional és el senyal més inequívoc de la presència de la globalització en les nostres vides. Diàriament usem i consumim una incomptable quantitat de mercaderies provinents d'altres països i sembla que cada cop ho farem més perquè els drets de duana són rebaixats constantment i perquè hem esdevingut consumidors sofisticats que volem accedir a tota mena de productes d'arreu del món. A més a més, les companyies transnacionals, amb la seva descentralització productiva, generen també un important comerç mundial de productes intermedis i finals.

Tanmateix, resulta que el comerç internacional no resulta igualment beneficiós per a les dues parts que hi intervenen. Una – comprador o venedor segons els casos – té un poder de negociació més gran que l'altra i això es reflecteix en la fixació de preus i de tarifes duaneres a la seva conveniència. Aquest és el cas de les relacions comercials nord-sud en que les estadístiques ens demostren que, per la raó exposada, els països del sud venen cada cop més barat i compren cada cop més car. A més a més, cal afegir que, malgrat el seu discurs lliurecanvista, els països del nord quan ho creuen oportú es protegeixen amb barreres aranzelàries o extraaranzelàries com es pot constatar en l'entrada de productes agraris i tèxtils provinents del sud.

2. El poder econòmic i polític.

Les cinquanta primeres transnacionals del planeta sumen una xifra de negocis anuals superior al total dels ingressos dels ciutadans dels aproximadament cent cinquanta estats del món en vies de desenvolupament. Això significa que moltes grans empreses tenen una dimensió econòmica – i en conseqüència un poder polític – més important que el de molts estats independents. I evidentment aquest poder l'utilitzen per tal de maximitzar els beneficis de les seves inversions independentment de l'impacte positiu o negatiu que tinguin en els països on aniran a instal·lar-se,

Amb notables i ben honroses excepcions podem afirmar que el pas d'una transnacional per un país del tercer món suposa normalment la recerca d'una matèria prima no disponible a altres llocs, l'aprofitament d'una mà d'obra barata i amb baixos costos socials, el dipòsit i l'enviament de residus normalment no acceptats en els països del nord, l'evasió d'impostos cap a paradisos fiscals mitjançant transaccions internes a l'empresa a través dels països on té presència i la falta de qualsevol compromís per tal de reinvertir els guanys, d'estar-se en el país un període raonable de temps o de crear-hi un teixit d'indústria auxiliar.

3. L'especulació financera.

La llibertat en el moviment de capitals i la informació a l'instant han permès la realització de múltiples transaccions borsàries entre els principals centres financers mundials. Tals operacions tenen en la seva quasi totalitat una finalitat especulativa i assoleixen la increïble xifra de més de 400 bilions de dòlars anuals. Alguns actors dels que es mouen en aquesta escena, principalment fons de pensions i especuladors individuals, tenen un pes tan gran que ells sols fan moure les cotitzacions i en conseqüència poden aprofitar-se d'aquest fet, comprant i venent en la bona direcció per tal d'acumular

guanys desmesurats. Una vegada més aquells que disposen de grans patrimonis podran veure'ls ampliat, en detriment de la solvència d'algunes empreses, de diferents monedes i de petits inversors.

El fet del deute extern agreuja l'esmentada situació. Malgrat les diferents campanyes a favor de la seva condonació el deute extern dels països del tercer món manté una tendència creixent fins al punt que les dades del Programa de les Nacions Unides pel Desenvolupament (PNUD) corresponents a l'any 1999 ens parlen d'una transferència de 353.000 milions de dòlars del sud al nord per fer front al servei del deute (pagament d'interessos més amortitzacions). Aquesta quantitat es pot comparar escandalosament amb el flux del nord cap al sud que representa l'Ajut Oficial al Desenvolupament que el mateix any 1999 va suposar 34.000 milions de dòlars.

4. La marxa enrere en l' estat del benestar.

Des de la Segona Guerra Mundial una bona part dels països industrialitzats ha proveït els seus ciutadans de sistemes sanitaris, educatius i de seguretat social, que s'han alimentat amb les cotitzacions dels treballadors i dels empresaris, i amb la recaptació d'impostos.

La globalització, tal com avui es manifesta, permet un retrocés en aquests sistemes en la mesura que, en benefici d'una competitivitat global mal entesa, vol alliberar els empresaris del nord de les seves cotitzacions, en lloc de promoure la seva instal·lació en els països del sud. Per altra banda, reformes fiscals regressives com la que du a terme l'actual Govern espanyol i el refugi de les grans fortunes individuals i empresarials en els paradisos fiscals, treu als estats importants recursos que caldria destinar al manteniment i a l'ampliació dels serveis públics per a les classes més desfavorides.

5. Les dificultats en les transferències de tecnologia.

Fins ara, els punts que hem tractat s'avenien amb la ideologia econòmica dominant, és a dir, el neoliberalisme, de manera que la seva lògica ens conduïa a una lliure circulació de mercaderies, de capitals i d'empreses i també a una reducció de la participació de l'estat en la vida econòmica. Tanmateix, la tecnologia – i els altres punts que tractarem a continuació – no segueix pas aquest camí sinó que és gelosament vigilada pels seus titulars. Recordeu, per exemple, les dificultats que les companyies farmacèutiques oposaren al Govern sud-africà, quan aquest volgué distribuir massivament medicaments contra la sida, argüint la vigència d'una propietat intel·lectual encara no vençuda.

Curiosament, però, cada cop més, les innovacions tecnològiques en els països del nord s'obtenen gràcies als «cervells fugitius» dels països del sud. Això representa una perversa transferència de recursos tota vegada que mentre que el tercer món haurà de pagar per la utilització de patents obtingudes pels seus ciutadans traslladats al nord, els països del primer món en canvi no indemnitzaran en cap cas aquells països que han preparat i han invertit en la preparació dels esmentats científics.

6. El fre a les migracions.

Les migracions són un fenomen tan vell com la mateixa humanitat. Europa ha sigut durant més de cinc-cents anys el continent emigrant per excel·lència i deu en bona mesura el seu desenvolupament industrial a un excedent agrari derivat del descens de població originat per l'emigració. Pel que fa a Espanya, encara són recents els records de la sortida en els anys seixanta del segle XX, de gairebé tres milions de ciutadans cap a Alemanya i altres països europeus i les seves remeses en divises que representaren un factor dau del «desenrotllisme» de l'època.

Per aquestes raons resulten difícilment comprensibles les actuals actituds dels governs occidentals sistemàticament dedicats a frenar els fluxos migratoris que, a la recerca d'unes millors condicions de vida, pretenen arribar al paradís de consum que, en forma de miratge, els ofereix la publicitat comercial dels països del nord.

Les condicions de pobresa que es viuen en els països del sud i les mínimes taxes de creixement en les poblacions dels països del nord fan de les migracions un fenomen de futur que resulta alhora positiu i inexorable. Caldrà, però, en primer lloc que l'opinió pública entengui que les migracions

representen un enriquiment cultural, la disponibilitat de gent preparada en edat laboral i que, per descomptat, no són les responsables dels índexs d'atur. En segon lloc, caldrà que les administracions públiques optin per l'obertura als immigrants i planifiquin polítiques destinades al seu acolliment i benestar, sense caure, però, en situacions de greuge comparatiu respecte dels habitants autòctons.

7. La mentida mediàtica, el control social i l'amenaça militar.

Un entramat de relacions injustes com les que analitzem tan sols es pot mantenir mitjançant l'ús de la persuasió, de la vigilància i de la força. La mitificació del consum, la prioritjació del tenir sobre l'ésser, la manipulació de la informació, la tergiversació de valors i la dignificació de la violència es troben a l'ordre del dia dels principals espais audiovisuals i de premsa. Tanmateix i per si alguns ciutadans s'escapen a les normes de «bon comportament» s'han anat perfeccionant sistemes de vigilància telefònica, visual, electrònica i informàtica que permeten la marginació pública, el xantatge i fins i tot el sotmetiment als tribunals d'aquells discrepants amb el sistema. La recent celebració de judicis militars als Estats Units per raons merament polítiques n'és un bon exemple. .

Finalment i sobretot enfront de les poblacions dels països del sud, i per tal de garantir el benestar material dels que viuen en els països del nord, s'estructuren sistemes militars – forces armades estatals i aliances internacionals – que s'autojustifiquen amb «el manteniment de la seguretat econòmica» dels ciutadans que acullen. En el fons no és res més que la repetició de la història dels objectius dels exèrcits: procurar conservar el patrimoni i la manera de viure dels rics davant les pretensions igualitàries dels pobres. Per confirmar el que acabem de dir només cal pensar en el paper prioritari que ha ocupat el petroli en gairebé totes les guerres més recents.

El balanç esfereïdor.

Val la pena mirar quins són en aquests moments els resultats de les actuals formes preses per la globalització i detallades en els punts anteriors.

La primera de les qüestions que ens ha de preocupar, fins al punt que hauria d'esdevenir la capçalera més reiterada pels diaris, és la que ens assenyala que a la Terra moren diàriament unes seixanta mil persones – de les quals unes quaranta mil són nens –, a causa de la impossibilitat de cobrir les seves necessitats bàsiques començant per la de l'alimentació. Si tenim en compte que, d'acord amb els informes de la FAO, en el planeta es produeixen cada any aliments suficients per cobrir les exigències en calories de tota la població mundial i que encara en sobra un escreix aproximat d'un deu per cent, haurem de concloure que l'economia del món funciona ben malament. Curiosament, el problema no és de manca de recursos sinó de dificultats per tal d'accedir-hi. Si, com hem vist abans, obliguem els països empobrits a enviar-nos en concepte de pagament del deute extern deu vegades més que el que els enviem en concepte d'ajut al desenvolupament, no ens ha d'estranyar que després no disposin de possibilitats productives ni de diners per accedir al consum.

La segona de les qüestions té a veure amb el creixent desnivell entre el grup dels països econòmicament privilegiats, és a dir, els de l'OCDE – a la qual Espanya pertany – i el grup dels PMA (països menys avançats). D'acord amb la darrera publicació del Programa de les Nacions Unides pel Desenvolupament (PNUD), referida a l'any 1999, en termes de paritat de poder adquisitiu, la relació entre els uns i els altres és de l'ordre de 22,3 vegades, diferència que gairebé es quadruplica si la mesurem tan sols en dòlars per càpita. En alguns casos, la globalització esdevé dramàtica com en els països d'Europa oriental i de la Comunitat d'Estats Independents (CEI), on els nivells de renda es troben sistemàticament per sota dels de 1999; en els centreamericans, per sota dels de 1980, i en molts països de l'Àfrica sots-sahariana, per sota dels de 1975.

La tercera de les qüestions es refereix als persistents nivells de pobresa que, malgrat el desenvolupament assolit, se segueixen manifestant en els països del nord. El retrocés de l'estat del benestar, al qual ja ens hem referit, l'agressivitat del mercat de treball, la discriminació econòmica envers els immigrants, la mal entesa competitivitat enfront de les empreses del sud, la urbanització de la vida social i la desaparició d'antigues xarxes de suport local han situat la pobresa en un percentatge a l'entorn del 20% de la població dels esmentats països, i encara cal fer notar que dins d'aquest percentatge es

destaca una quarta part, és a dir, al voltant d'un 5 % de la població total que es troba en una situació de gairebé total exclusió.

La quarta de les qüestions és la que deriva de la situació a que han conduït els conflictes armats endegats per a perpetuar l'actual sistema de desigualtat econòmica. Les guerres a Irak-Kuwait per tal de garantir el subministrament de petroli, a l'Afganistan per tal d'assegurar-se els oleoductes de l'Àsia central, a l'Àfrica sots-sahariana per seguir gaudint dels diamants, de l'or i de la fusta, i a Centreamèrica per evitar que la voluntat de canvi s'estengués cap al nord en serien alguns exemples. I els seus resultats ens permeten constatar no tan sols la quantitat de morts i de ferits, sinó la destrucció del teixit social, els danys psicològics, les mines antipersonals que segueixen matant, els innumbrables refugiats i desplaçats i la disminució de l'esperança de vida, és a dir, ens permeten veure la cara tràgica de la globalització.

Les alternatives existeixen

No es tracta, però, de pensar que aquesta forma de globalització a que ens hem referit sigui l'única possible i que hagi d'ésser acceptada com a inexorable. Les alternatives existeixen però cal construir-les. Tot seguit presentem algunes propostes que han anat sorgint des del món econòmic, des dels moviments socials i des de compromisos individuals, i que es poden presentar a quatre nivells diferents:

1.- La recuperació de la política per damunt de l'economia.

En els darrers dos-cents anys, a mesura que el capitalisme s'ha desenvolupat, s'han desenvolupat també sistemes d'intervenció política que tendeixen a frenar els seus constants abusos. Els governs dels estats anaren generant marcs jurídics i polítiques econòmiques amb voluntat de controlar els grans consorcis, de compensar les diferències de rendes i d'oferir serveis socials als ciutadans. No sempre els resultats foren els desitjats i sovint la utilització de tals instruments per polítics interessats o sotmesos aconseguí efectes ben contraproductius.

Tanmateix, avui, moltes accions legislatives, sectorials i fiscals necessàries per reequilibrar el sistema, cal que per a ésser eficaces, assolixin la dimensió internacional tota vegada que s'hauran d'enfrontar amb els elements de la globalització que hem assenyalat més amunt. Aquesta dimensió internacional d'instruments reguladors ja existeix i és ben coneguda: es tracta del Grup dels 7 (G-7), de l'Organització per a la Cooperació i el Desenvolupament Econòmic (OCDE), de l'Organització Mundial de Comerç (OMC), del Fons Monetari Internacional (FMI) i del Banc Mundial (BM), per fer tan sols referència als més destacats. El problema es troba en el fet que, a causa de les seves estructures ben poc democràtiques, les decisions preses per aquests organismes treballen en molts de casos en la direcció contrària a la desitjable. No ens ha d'estranyar per tant que les primeres protestes dels mal anomenat moviment antiglobalització s'hagin dirigit a fer quedar en evidència aquestes institucions.

Una cosa és, però, la crítica a les actuals institucions i una altra de ben diferent és la necessitat d'estructures de governabilitat mundial que necessàriament hauran d'ésser – seguint la tònica de l'estat modern – extremadament democràtiques, amb capacitats executives i amb possibilitats sancionadores en el terreny polític i econòmic. Això no vol dir tanmateix que la seva dimensió sigui gran. Més aviat valdrà la pena aplicar el principi de la subsidiarietat, fer recuperar als estats les seves facultats reguladores de l'economia, transferir als municipis i a les autonomies aquelles que es pugui i reservar per a la governabilitat mundial el que resulti imprescindible.

2. Les actuacions sectorials.

Sempre que no s'oblidi la necessària coordinació, sovint resultarà útil sectorialitzar la reestructuració de l'actual globalització i treballar també des dels moviments socials en aquesta direcció. És, per exemple, el que fa Greenpeace en el terreny mediambiental, el que fa ATTAC (Associació per a la Taxació de les Transaccions i per a l'Ajut als Ciutadans) demanant el control de l'especulació financera i la desaparició dels paradisos fiscals, el que fan els moviments dels sense terra, el que fan els camperols contraris a l'agricultura intensiva i utilitzadora de transgènics, el que fan els grups

anticorrupció i els que exigeixen codis de conducta per a les companyies transnacionals, el que fan els moviments denunciadors del comerç d'armes i el que comencen – segurament amb massa retard – a fer els sindicats amb la creació de comitès d'empresa a nivell mundial.

3. La potenciació d'altres maneres de fer.

Afortunadament no tothom accepta ni viu completament lligat a l'actual sistema econòmic sinó que, o bé com a continuïtat de velles formes de treball o bé com a manifestació de noves propostes, funcionen estructures, normalment microeconòmiques, diferenciades de l'economia del lucre, del consum i de la moda a que ens té acostumats la present globalització. En aquest àmbit podem parlar de les cooperatives, de les tendes i dels productes de comerç just, de la banca ètica, de l'intercanvi de serveis pagats amb temps, de les cuines i olles populars, de la premsa i ràdio alternatives, de determinades iniciatives d'autoocupació, d'organitzacions no governamentals, de fundacions i d'un llarg etcètera que es qualifica com a *tercer sector* o sector de l'economia social.

Potenciar tals maneres de fer, relacionar-les entre elles, crear xarxes de dimensió internacional i altres possibles iniciatives són elements imprescindibles per anar forjant una o diverses globalitzacions ben diferents a la tristament descrita.

4. Les persones també comptem.

Cal admetre que si el sistema econòmic es manté amb totes les seves injustícies és perquè, en bona mesura, nosaltres li donem constant suport en la nostra doble condició de consumidors i de ciutadans submisos.

Res millor, per tant, si volem canviar el sistema, que canviar les actituds conduint-les en primer lloc cap al consum responsable. Per aquells que vivim en les benestants societats del nord reduir el consum resulta alhora una condició ecològica envers les futures generacions i una exigència ètica envers les actuals. Per aconseguir-ho caldrà, però, fer entendre a la gent que menys consum no significa menys qualitat de vida sinó justament el contrari. Utilitzar més serveis públics, necessitar menys ingressos i disposar de més temps de lleure o de treball voluntari, no estar sotmesos a les pressions de les modes de tot tipus, etc., suposa una notable millora en la qualitat de vida i en l'autoestima personal.

Per altra banda, no necessàriament hem d'acceptar un sistema que trobem injust, és més, tenim una responsabilitat moral en el rebuig del que no ens sembla correcte i en conseqüència podem – i en segons quins casos devem – demanar la destitució dels que ens ofereixen tele-escombreries, ésser objectors fiscals a les despeses militars, negar-nos a pagar els rebuts de les grans companyies de serveis bàsics que semblen tenir com a objectiu l'explotació abusiva dels seus usuaris, denunciar les sovintejades comissions injustificades de les entitats financeres, renunciar a les inversions especulatives de caràcter mobiliari i immobiliari, boicotejar segons quines multinacionals, etc., etc.

No hem fet pas un llistat exhaustiu sinó tan sols una petita mostra que ens permet negar-nos a creure que el sistema no té alternatives i que nosaltres no hi tenim res a fer. Evidentment, l'actual forma de globalització és ben injusta però com tantes vegades s'ha repetit: «un altre món és possible».